

Funded by
the European Union
Финансирано од
Европска Унија

Република Северна Македонија
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ
Republika e Maqedonisë së Veriut
AVOKATI I POPULLIT
Republic of North Macedonia
O M B U D S M A N

Децата на
1-во место!
Stand up 4
Children Rights!

ФОНДАЦИЈА ЗА ОБРАЗОВНИ И КУЛТУРНИ ИНИЦИЈАТИВИ
FOUNDATION FOR EDUCATION AND CULTURAL INITIATIVES
ЧЕКОР ПО ЧЕКОР • STEP BY STEP
Educating children. Strengthening professionals. Building the future.

Децата на 1-во место! / Stand up 4 Children Rights!

BİZİM OKULUMUZDAKİ ÇOCUK HAKLARI Çocuk Hakları Sözleşmesi Hakkında Bilgi, Öğrenci Katılımı ve KMC'ndeki İlkokulların Güvenliği Araştırması

İrtibat Bilgisi:

“Çekor po çekor” Eğitim ve Kültür Girişimleri Vakfı

Bul. “Partizanski Odredi” No.72-a mezanin, Skopje

Tel/Fax: +389 2 3077 900

www.stepbystep.org.mk

Suzana Pecakovska, Proje Yöneticisi Suzana.pecakovska@stepbystep.org.mk

Nataša Angeleska, Proje Yöneticisi natasa@stepbystep.org.mk

Ombudsman

Ul. “Makedonia” No.19 Skopje

Tel: 389 02 129 327, 389 02 129 335

www.ombudsman.mk

E-mail: contact@ombudsman.mk

Vaska Bayramovska-Mustafa, Devlet Danışmanı vbmustafa@ombudsman.mk

Söz konusu araştırma, “Çekor po çekor” Eğitim ve Kültür Girişimleri Vakfı ile Kamu Denetçisi/Çocuk Hakları Dairesi Başkanlığı işbirliğiyle “Çocuklar 1. Sırada!” Projesi çerçevesinde Avrupa Birliği'nin maddi destekleriyle gerçekleştirilmiştir. İçerik, “Çekor po çekor” Eğitim ve Kültür Girişimleri Vakfı sorumluluğu altında olup, AB'nin görüşlerini yansıtmayabilir.

YÖNETİCİ ÖZETİ

Ülkemizin, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (bundan böyle Sözleşme olarak anılacaktır) onaylanmasının 30. yılını doldurduğu bu yılda, Ombudsman destekleriyle birlikte "Çekör po çekör" (Adım Adım) Eğitim ve Kültür Girişimleri Vakfı, çocuk haklarına ilişkin kapsamlı bir araştırma gerçekleştirmiştir. Söz konusu araştırmalar, Avrupa Birliği (İnsan Hakları ve Demokrasi Tematik Programı) tarafından desteklenmekte olan "Çocuklar 1. Sırada" Projesi'nin bir kısmı olarak gerçekleştirilmiştir. Projenin asıl amacı, aktif ve sorumluluk sahibi vatandaşlar yetiştiren demokratik okul topluluklarının ön koşulu olarak çocuk haklarına saygıyı desteklemek ve teşvik etmektir.

Bu araştırmanın amacı, ülkedeki Makedonca, Arnavutça, Türkçe, Boşnakça ve Sırpça eğitim veren ilköğretim okullarındaki öğrenci, öğretmen ve velilerin Sözleşme hakkında ne kadar bilgi sahibi olduklarına ve buna ne kadar uyduklarına ilişkin tutum ve görüşlerini incelemektir. Öte yandan, okullar bünyesinde alınan kararlar, güvenlik hususu, çevirim içi ve onların daha yakın çevrelerindeki olası şiddet bilgi edinmek de önemli hususlar arasında yer almaktadır.

Araştırma çerçevesindeki metodoloji: 1) Çocuk haklarına ilişkin ilgili belgelerin, yasal çerçevenin ve stratejik belgelerin ofis araştırması ve analizi; 2) Makedonya'nın tüm bölgelerinde yer alan çeşitli ilköğretim okullarından temsilcilerin katılımıyla öğrenci, öğretmen ve velilerle elektronik anket gerçekleştirilmesi; ve 3) Öğrenciler, öğretmenler ve velilerden oluşan üç odak grup. Belgelerin analizi, değerlendirilen yasalar, stratejik belgeler, eylem planları, programlar, kavramlar, raporlar, analizler ve medya makaleleri olmak üzere toplam 27 belgeyi içermektedir. Ankete toplam 75 ilkokulda eğitim göremekte olan 7. sınıftan 9. sınıfa kadar 648 öğrenci, 39 belediyeden 79 okuldan 325 branş öğretmeni ve 541 veli katılmıştır. Her üç katılımcı grubuna yönelik anketler tüm eğitim dillerine (Makedonca, Arnavutça, Türkçe, Sırpça ve Boşnakça) çevrilmiştir. Araştırmada toplam 10 veli, 12 öğretmen ve 16 öğrenciden oluşan üç odak grup da yürütülmüştür. Örnek çalışma, gelişigüzel bir şekilde örnekleme yöntemine göre, katılımcıların cinsiyet, yaş, bölge ve etnik kökene istinaden yeterli bir dağılımı temsil edecek şekilde gerçekleştirilmiştir.

Söz konusu rapor bulgu, sonuç ve tavsiyeleri, ülkede çocuk haklarına ilişkin politika ve uygulamaların geliştirilmesinde merkezi ve yerel yönetim, eğitim otoriteleri, diğer devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları, okullar, öğretmenler ve ebeveynler de dahil olmak üzere tüm paydaşlara hizmet etmelidir.

ÇOCUK HAKLARINA İLİŞKİN FARKINDALIK VE BİLGİ SAHİBİ OLMAK

Söz konusu tematik alanında öğrenci, öğretmen ve velilerin çocuk hakları ile Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne ilişkin genel bilgiler, çocuklara ilişkin belirli hakların önemi yönündeki algıları ve tutumları ile aynılarının okul bünyesinde saygı görmesi ve uygulanması hususları araştırıldı.

Araştırmaya katılan öğrenciler **Çocuk Hakları Sözleşmesi** hakkında (bundan sonra Sözleşme olarak anılacaktır) bilgi sahibidir, ki bunları genellikle örgün öğretim çerçevesinde daha doğrusu ders kapsamında görmekteyiz. Öğrencilerin neredeyse yarısı (%48,3) Sözleşmeyi bildiğini belirtirken, %37'si kısmen bildiğini belirtmiştir. Bu veriler, hâlâ resmi ve resmi olmayan faaliyetler yoluyla çocuk hakları konusunda daha fazla bilgi sahibi olmaya ihtiyaç duyan bazı öğrencilerin bulunduğunu göstermektedir. Velilerin çoğu Sözleşme'den haberdar (%47), öğretmenlerin ise %94'ü Sözleşme'yi işlerinde kullandıklarını belirtmektedir.

Öğrencilere göre, okul bünyesinde **çocuk haklarına genel olarak saygı duyulmaktadır** (1=hiç saygı gösterilmiyor ve 5=tamamen saygı duyulan ölçeğe göre bunun ortalama değeri 3,87'dir). Veliler öğrencilerin tutumuna katılmakta olup, (ortalama değer 3,76), öğretmenlerin ise okulda çocuğun haklarına tam anlamıyla saygı gösterildiği yönünde tavır aldıkları söylenebilmektedir (ortalama değer 4,61). Öğrencilerin ve velilerin çoğunluğu genel olarak öğretmenlerin çocuk hakları konusunda bilgi sahibi olduklarına, ayrıca okulda çocuk haklarına saygı duyduklarına ve çocukların katılım haklarını kullanmalarına destek olduklarına inanmaktadır. Ancak öğretmenler arasında çocuk hakları konusunda belli bir bilgi düzeyi olmasına rağmen hem öğrenciler hem de veliler, öğretmenlerin çocuk haklarını daha iyi tanımalarına yönelik sürekli eğitime ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir.

Öğretmenler, **çocuk hakları konusundaki bilgi ve uygulamalarının** yanı sıra çocuk haklarını düzenleyen eğitim politikalarına ilişkin bilgi edinmek hususunda yüksek önem göstermektedirler. Çocuk hakları konusunda aşağı yukarı tam bilgiye sahip olduklarını, çocuk haklarına bütünüyle saygı gösterdiklerini, çocuk haklarını düzenleyen eğitim politikaları konusunda bilgi sahibi olduklarını belirtmektedirler. Öğretmenler, kendi meslektaşlarının bu konudaki bilgisine biraz daha eleştirel yaklaşmakta, fakat çocuk hakları konusunda her şeye rağmen onların da iyi bilgiye sahip olduğunu, neredeyse tamamen saygı duyduklarını ve çocuk haklarını düzenleyen eğitim politikalarını bildiklerini savunmaktadırlar. Öğretmenler, okul yönetiminin çocukların karar alma süreçlerine katılımını önemli ölçüde desteklediğini ve okulun çocuk haklarını düzenleyen politikalarını başarıyla uyguladığını

düşünmektedirler. Ayrıca öğretmenler okullarındaki öğrencilerin çocuk hakları konusunda çok iyi bilgi sahibi olduklarını düşünmektedirler.

Öğretmenlerin yarıdan fazlasına (%51,7) göre **Sözleşme'de sağlanan haklar, çalıştıkları müfredat ve malzemelerde** kısmen temsil edilmektedir. Öğretmenler arasındaki bu tutum, 2009 yılından itibaren yapılan anketlerde de gözlemlenmiş olup, günümüzde de değişmeden o şekilde kalmıştır. Söz konusu veriler, çocuk hakları konusunda hem çocuklar arasında hem de eğitim personeli ve ebeveynler arasında farkındalık ve bilgi birikiminin artmasına rağmen, müfredat ve programlarda Sözleşme içeriğinin öğrencilerin yaşına göre daha iyi bir şekilde uyarlanmasının gerekli olduğunu göstermektedir.

Araştırmaya katılan çocukların büyük çoğunluğu için **en önemli hak** yaşam hakkıdır (%42). Ondan sonra, düşündüğünü söyleme hakkı (%19) ve şiddetten korunma hakkı (%13) gelmektedir. Öte yandan öğrencilerin neredeyse üçte biri okulda bazı hakların ihlal edildiğini belirtmektedir. En sık ihlal edilen hakların sıralamasına bakıldığında ise karara katılma hakkı (%36), çocukların düşündüğünü söyleme hakkı (%32,5) ve şiddetten korunma hakkı (%18,9) olduğu ifade edilmektedir. Bu neticelere bakıldığında, çocuklar için en önemli olan hakların aynı zamanda okul ortamında en sık ihlal edilen haklar olduğunu görmek mümkündür. Okulda mevcut olabilen bu durum ne yazık ki çocukların düşündüklerini söyleme ve karar alma süreçlerine katılma özgürlüklerini bir dereceye kadar kısıtlamaktadır.

Okullardaki profesyonel hizmetler birimi, yasal yükümlülükleri ve dava haklarına göre ilk derece mercidir ve dolayısıyla çocuk haklarının ihlali durumunda harekete geçmekten doğrudan sorumludur. Ancak araştırma, **öğrencilerin ve velilerin profesyonel hizmetlere olan güveninin** düşük olduğunu göstermiştir. Şöyle ki, öğrencilerin çoğunluğu (%32,9) ve velilerin çoğunluğu (%68,4) için, her şeyden evvel sınıf öğretmenin en çok güvenilen kişi olduğunu görmek mümkündür, daha doğrusu bir çocuğun hakkının ihlali durumunda ilk olarak sınıf öğretmenine, ardından okul müdürüne başvurulduğu örneklerine oldukça sık rastlanmaktadır. Güven derecesine göre ise üçüncü sırada profesyonel hizmetler birimi yer almaktadır.

ÇOCUĞUN FİKRİNE SAYGI DUYMAK

Bu tematik alan kapsamında çocukların karar alma süreçlerine dahil olmalarını sağlayacak mekanizmalar (sınıf başkanı ve öğrenci parlamentosu) ile öğrenci ombudsmanı gibi okulda çocuk haklarının korunmasına yönelik mekanizmalar araştırıldı.

Öğrenci, öğretmen ve velilerin Ombudsman'ın çocuk hakları da dahil olmak üzere vatandaşların haklarını koruyan ulusal bir mekanizma ve otorite olduğuna ilişkin algıları (bilgileri/görüşleri) da kontrol edildi.

Öğrencilerin **okulda kararların alınma** şekline ilişkin farklı algıları vardır. Bunların büyük bir çoğunluğu (%28), yetişkinlerin öğrencilerle birlikte karar aldığını düşünürken, bir kısmı da (%22) yetişkinlerin kararları çocuklara sorulmadan ve dahil edilmeden aldığını belirtmektedir. Öğretmenler ve ebeveynler arasında, çocukların karar alma süreçlerine dahil edilmesi gerektiği yönünde olumlu algılar hakimdir, ancak aynı zamanda pratikte çocukların her zaman karar alma süreçlerine katılmadıkları durumlarının da mevcut olduğu görülmektedir.

Öğretmenler, öğretim süreciyle bağlantısı bulunan kararlar alırken, çoğu zaman öğrencilerin görüşlerine başvurduklarını belirtmektedir. **Öğrenci temsilcilerinin okul kurullarına dahil edilmesi uygulamaları**, Temel Eğitim Kanunu'na istinaden öğrencilerin karar alma süreçlerine katılma hakkının tutarlı ve esaslı bir şekilde uygulandığını göstermemektedir. Öğretmenlerin %42'sine göre, Öğretmen Konseyleri bazı durumlarda (üç veya daha fazla kez) öğrencilere danışmaktadır. Öğretmenler (%32) öğrencilerin Okul Yönetim Kurulu tarafından dahil edilmesi konusunda aynı tutumu paylaşmaktadır. Genel olarak çocukların Öğretmen Konseyi, Okul Kurulu ve Veli Konseyi çalışmalarına katılımında bir düzenlilik ve sistematiklik yoktur. Bu durum, aynı zamanda temsilcilerin okul kurullarında hangi şekilde yer aldıklarını genel olarak bilmeyen veya bu konuda bilgi sahibi olmayan öğrencilerin deneyimleriyle de doğrulanmaktadır.

Öğrencilerin önemli bir çoğunluğu (%86) **sınıf başkanı seçimine katılma hakkını tanımakta ve kullanmaktadır**. Öğrencilerin çoğunluğu (%52) başkan seçiminin yasal gerekliliklere uygun olarak yapıldığını doğrulasa da, %48'inin deneyimleri sınıf başkanı seçiminin yasal gerekliliklere uygun olarak yapılmadığını göstermektedir. İlköğretim okullarında öğrenci katılımı, öğrenci örgütlenmesi ve çocuk haklarının korunmasına ilişkin Kanun ve Kılavuz'da belirlenen usule göre değil, başka şekillerde yapıldığını görmek mümkündür. Öğretimin müfredatı, gezilere yönelik yer seçimi, ek eğitim faaliyetlerine duyulan ihtiyaç, yıllık sunum ve bunun gibi kararlara katılıma ilişkin olarak diğer seçeneklerle ilgili olarak öğrencilerin dahil olmaları oldukça düşüktür. Daha doğrusu, öğrencilerin bu tür kararlara katılma konusundaki deneyimlerinin önemli ölçüde daha az olduğu açıktır. Öte yandan öğretmenler, düzenli öğretimin kalitesi, öğrenciler için çeşitli övgü ve ödül komitelerine katılımı, seçmeli konuların seçimi, ders dışı etkinliklerin, bölümlerin seçilmesi, yılın öğretmeninin seçilmesi gibi öğrencileri ilgilendiren çeşitli karar türleri hakkında bilgilendirme yapmaktadırlar.

Öğrenciler, okul bünyesinde herhangi bir faaliyet başlatma pratiğine sahip değildirler. Elde edilen verilere göre, öğrencilerin **çok küçük bir kısmının** daha doğrusu sadece %13'ünün, okuldaki yaşamı iyileştirmek adına bir takım

faaliyet/proje başlattıkları ifade edilmektedir. Öte yandan, ebeveynlerin çoğunluğu (%64) çocuklarının okulda ders dışı faaliyetlerinde aktif olmalarını desteklemeleri de güzel ve olumlu bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öğrencilerin örgütlenmelerine ilişkin olarak, büyük bir çoğunluğu (%57) kendi okullarında **öğrenci parlamento seçimlerinin** düzenli olarak yapıldığını belirtmektedir. Ancak öğrencilerin neredeyse üçte biri öğrenci parlamentosu seçimi hususunda bilgilendirilmediklerini ve bu doğrultuda herhangi bir sürecin olmadığını savunmaktadır. Bu durum, aynı süreç kapsamında şeffaflığın bulunmadığının göstergesidir. Diğer taraftan, Ombudsman'ın¹ 2021 yılında yaptığı ankete istinaden, 298 okuldan 285'i (%95,64'ü) okul parlamentosu oluşturduklarına dair ifadeler vererek çok değişik cevaplarda bulunmuşlardır. Bu durum, öğrenci parlamentolarının kurulması süreciyle ilgili olarak öğrencilerin farkındalığının artırılması, bu çerçevede onların bilgilendirilmesi ve daha geniş çaplı tanıtımlarının yapılmasını içermektedir.

Öğrenci parlamentolarının işlevselliği konusunda öğrencilerin ve öğretmenlerin görüşlerine bakıldığında, belirli farklılıkların mevcut bulunduğu görülmektedir. Öğrencilerin neredeyse yarısı (%46,1) öğretmenlerin öğrenci parlamentosunun çalışmalarına destek olup olmadığından haberdar değil. Diğer taraftan ise öğretmenlerin yarısından fazlası (%52) kendi okullarındaki öğretmenlerin, öğrenci parlamentosuna ciddi destek sağladıklarını belirtmektedirler. Çocukların okula katılım hakkının uygulanması konusunda kendilerinde mevcut bulunan bilgilerden oldukça emin olmalarına rağmen öğretmenlerin neredeyse yarısı (%45,5) söz konusu bulgulara son 3 yılda herhangi bir eğitime katılmadıklarını, onlardan %43,1'inin ise ara ara (bir ya da iki eğitim) katıldıklarını ifade etmektedirler. Bu tür eğitimlerin genellikle sivil toplum kuruluşları tarafından düzenlendiklerinin altının çizilmesinde fayda bulunmaktadır.

Öğrencilerin sadece küçük bir kısmı (%16) öğrenci parlamentosu faaliyetlerine katılmaktadır. Öğrencilerin %40,6'sı Öğrenci Parlamentosu çalışmalarına zaten bir şekilde dâhil olmuş olan sınıf başkanlarıyla sınırlı olduğu belirtilmektedir. Öğrenciler arasında öğrenci parlamentosunun çalışmalarına katılma isteği üst seviyededir nitekim söz konusu Sözleşmeyle alakası bulunan eğitimlere katılma durumu da aslında bunun bir zeminini oluşturmaktadır. Öğrencilerin neredeyse yarısı öğrenci parlamentosunun okul kurullarına katılıp katılmadığını bir bilgi sahibi olmadıklarını, bundan dolayı bahse konu öğrenci parlamentosunun rolüne bakıldığında, parlamentonun okul yönetimine katılım derecesi hakkında **öğrencilere daha fazla bilgi verilmesine** ihtiyaç olduğu görülmektedir. Öğrenciler arasında demokratik farkındalık oluşturmak, bağımsızlık ve kendine güven sağlamak, gelecekteki eğitim ve kariyer yolu ile ilgili bilinçli kararlar almak, istihdam gibi en çok sorulmakta olan sorulara cevap bulabilmek ve bu anlamda karar alabilmek aşamasında üç gurubun da benzer görüşlere sahip oldukları gözlemlenmiştir.

Okuldaki ilk çocuğun korunmasına yönelik bir mekanizma olarak **öğrenci ombudsmanlığı** ile ilgili olarak öğrencilerin çoğunluğunun (%60) okullarında öğrenci ombudsmanlığının bulunmadığını veya olup olmadığını bilmediklerini ifade etmişlerdir. Öte yandan, 2021 yılında Ombudsman tarafından (bkz. dipnot 1) uygulanmış olan araştırma çerçevesinde, öğrenci ombudsmanı (kamu denetçisi) oluşturdukları belirtilmiştir. Elde edilen verilerdeki bu farklılıklar, öğrenci ombudsmanlığının nasıl seçileceği ve öğrencilerin bu sürece katılımı sorusunu gündeme getirdiği gibi, öğrenci ombudsmanlığının mekanizması konusunda öğrencilerin daha fazla bilinçlendirilmesi ihtiyacını da

¹ Народен правобранител на Република Северна Македонија, Посебен извештај на народниот правобранител за степенот на почитувањето и остварувањето на правото на децата/учениците во основните училишта за ученичкото организирање и учество преку воведување на ученички парламент и ученички правобранител, Скопје ноември 2021 година, достапно на: <https://ombudsman.mk/CMS/Upload/NarodenPravobranitel/upload/Posebni%20izvestai/2021/Posebni%20izvestai-Ucenicki%20parlament-11.2021.pdf>

gündeme getirmektedir. Bu bulgu aynı zamanda Temel Eğitim Kanununun uygulamasının iyileştirilmesi gerektiğine de işaret etmektedir. Diğer taraftan öğretmenler ve öğrenciler, okuldaki çocuk haklarının muhafaza altına alınmasında model olarak öğrenci ombudsmanlığının **yetersiz işlevselliğine** dikkat çekerken, sınıf konsey başkanını katılımının oldukça büyük önem taşıdığına altını çizmektedirler.

Araştırmaya katılan öğrenciler, kendilerinin veya sınıf arkadaşlarının bir hakkın ihlaline ilişkin olarak Kamu Denetçisi'ne (Ombudsman) şikâyetle bulduklarını ve bunu çocuk haklarının korunmasına yönelik bir mekanizma olarak kabul ettiklerini bir şekilde ortaya koyduklarını belirtmektedirler. Daha doğrusu, 32 öğrenci ya da ortalama olarak yaklaşık %5'i hak ihlali konusunda Ombudsman'a şikayette bulunduğunu belirtirken, 61 öğrenci veya yaklaşık %10'u hakkın ihlali konusunda veliler aracılığıyla Ombudsman'a şikayette bulunan bir sınıf arkadaşı ve/veya arkadaşı tanıdığını belirtmiştir. Velilerin olumlu bir tutum sergiledikleri ve çocuklarının okul sınırları içerisinde herhangi bir hakkının ihlal edilmesi durumunda Kamu Denetçisi'ne şikayette bulunabildiklerini ifade etmektedirler. Bu durum, Ombudsmanlık kurumunun yıllık raporlarında belirtildiği bilgiler arasında yer almaktadır. Çocuklar daha doğrusu gençler, belirli bir hakkın korunması veya belirli bir hakla bağlantısı bulunan konularda tavsiye almaya yönelik eskisinden farklı olarak bizzat Ombudsman'a dilekçe vermektedirler. Ancak yine de en fazla sayıda dilekçe ebeveynler/veliler ya da diğer akrabalar ile okullar veya sivil kuruluşlar tarafından sunulmaktadır. Ancak rakamlar, Ombudsman'ın çocuk haklarının korunmasındaki rolünün hâlâ yeterince desteklenmediğini göstermektedir.

Okullarda kaynaştırmalı eğitim söz konusu olduğunda, Temel Eğitim Kanunu ve Kaynaştırma Eğitimi Konsepti'nin öngördüğü şekilde gerektiği gibi uygulanmadığı görülmektedir. Her ne kadar okullar bu kategorideki öğrencilere erişilebilirlik ve öğrenme materyalleri sağlamak için çaba gösterse de, öğrencilere göre ne yazık ki okullarda engellilere uygun tuvaletler bulunmamakta ve görme engelli vatandaşlar için zemine ve duvarlara tabelalar yerleştirilmemektedir. Okullar etnik toplulukların dillerinin öğrenilmesine yönelik koşulları kısmen sağlamaktadır. Öğrenciler (%61) okul ortamında etnik topluluklara ait dillerin öğrenilmesine yönelik materyallerin bulunmadığını belirtirken, öğrencilerin yarısından fazlası (%52,6) okul kütüphanesinde konuyla ilgili literatürün olmadığını savunmaktadır.

GÜVENLİK VE ŞİDDET

Bu tematik alan kapsamında çocukların şiddet mağduru ve zorba olarak göründükleri, internette şiddet de dahil olmak üzere okulda farklı şiddet türlerinin varlığına ilişkin çocukların, öğretmenlerin ve ebeveynlerin algıları, tutumları, bilgileri ve deneyimleri araştırılmaktadır.

Yapılan araştırmalar, **ilkokul bünyesinde şiddetin** olduğunu ortaya çıkarıyor ne yazık ki. Bu durum öğrencilerin %43,4'ü tarafından doğrulanırken, öğretmenler daha küçük bir oranda da olsa okullarda şiddetin mevcut olduğunu doğrulamaktadır. Araştırmaya dahil edilen toplam 648 öğrenciden 298'inin daha doğrusu %46'sı, şiddet mağduru olduğunu belirtiyor. Bu da, endişe verici bir durumdur. Öğrencilerin büyük bir kısmı (%40,7) için **en yaygın şiddet türü** sözlü şiddet olup, bunun ardından da fiziksel saldırma ve duygusal istismar gelmektedir. Öğrencilerin, şiddetin varlığına ilişkin farklı durumlarda farklı beyanda bulunmaları, akran şiddetinin farklı türlerini hususunda henüz nasıl tanıyacaklarını bilmedikleri ya da şiddetin varlığını beyan etmekte kendilerini güvende hissetmedikleri görülmektedir. Öğretmenler ve veliler en yaygın şiddet türünün sosyal ve sözlü şiddet olduğunu düşünmektedir. Her üç grup katılımcının bulgularına göre şiddetin nedenleri birbiri arasında benzerlik gösteriyor: güçlü olmak, davranış sorunları, başkaları üzerinde üstünlük kurmak ve kıskançlık.

Araştırmaya katılan her üç katılımcı gruba göre, hem kız hem de erkek çocuklar kendilerini **akran şiddeti mağduru** olarak görmektedir. Bu veriler, öğrencilerin %59,1'inden, öğretmenlerin %75,4'ünden ve velilerin %80'inden alınan verilerdir. Öğrencilere göre en sık şiddete maruz kalan çocuk içine kapanık/içe dönük çocuktur. Bunları, yoksul aileden gelen çocuklar ve engelli çocuklar izlemektedir. Veliler de aynı tutumu sergiliyor. Öğretmenler ise hiperaktif çocukların da şiddete en çok maruz kalan çocuklar arasında yer aldığına dikkat çekmektedir. Engelliliğin, sosyo-ekonomik durumun, daha doğrusu yoksulluğun şiddet unsuru olarak ortaya çıkmasının, yoksulların ve engelli çocukların zorbalardan hedefi olmasının nedenleri, özel ilgi ve derinlemesine analiz edilmesi gereken konulardır.

Öğrencilerin yarısına göre **en sık şiddet uygulayan** erkek öğrenciler olurken, geri kalan %44'ü öğrenciler, öğretmenler ve veliler de kız ve erkek çocukların eşit şiddet uyguladığına inanmaktadır. Öğrencilere göre şiddet uygulayanların baskın profili zengin aile çocukları, öğretmen ve velilere göre ise hiperaktif çocuklardır. Her üç gruptaki katılımcılar arasında da şiddetin failleri arasında notları düşük olan çocuklar da yer almaktadır.

Şiddet olaylarında **okul yöneticilerinin tepkisi** konusunda öğretmen ve öğrencilerin farklı görüşleri bulunmaktadır. Şöyle ki, öğrencilerin üçte birinden fazlası (%37,2) okuldaki yetkili makamların şiddet olaylarına tam olarak ve zamanında müdahale etmediğine inanmaktadır. Öte yandan öğretmenlerin neredeyse üçte ikisi okuldaki yetkililerin şiddet olaylarına zamanında ve uygun şekilde

müdahale ettiğini belirtmektedir. Ebeveynler bu konuda ikiye bölünmüş durumdadırlar. Bulguların bu durumu, şiddet olaylarına yaklaşım ve prosedür kurallarının hem öğrenciler hem de veliler tarafından yeterince bilinmediğini göstermektedir.

Öğretmenlere göre **şiddeti bildirmenin en işlevsel mekanizması** sınıf başkanına (%82), ardından öğretmene (%72) ve müdüre (%37) rapor vermek şeklindedir. Ayrıca öğretmenlerin çoğunluğu (%85,8) öğrencilere yönelik şiddeti, sorunun okul içinde çözülemeyeceğine inanmaları durumunda Kamu Denetçisi'ne bildireceklerini belirtmektedir. Ebeveynlerin neredeyse yarısı, çocuğunun eğitim gördüğü okulun şiddetin önlenmesi ve engellenmesine yönelik politika ve düzenlemeler geliştirip geliştirmediği hususunda bilgi sahibi değil. Öğretmenlerin %64'ünün okullarında şiddetin önlenmesi ve engellenmesine yönelik **politika ve düzenlemelerin** olup olmadığını bilmemesi özellikle endişe verici bir durumdur.

Öğretmenlerin yalnızca küçük bir kısmı (%11,4) son 3 yılda okullarda şiddetin önlenmesi ve tedbir alınmasına ilişkin **eğitilere** (3'ten fazla eğitim) sürekli olarak katılmaktadır. Neredeyse yarısı (%44,3) bu tür bir eğitime hiç katılmamışken, 44,3'ü son üç yılda bir veya iki eğitime katılmıştır. Ebeveynlerin, bu tür eğitimlere genellikle katılmadıkları tespit edilmektedir. Söz konusu eğitim hususu, Eğitim Geliştirme Bürosu tarafından hazırlanan Eğitim Kataloğu'nun bir parçasıdır, ancak bu tür eğitimler genellikle uluslararası ve yerel donörler tarafından desteklenen projeler aracılığıyla düzenlenmektedir.

Öğrencilerin **siber güvenliği konusunda** özellikle internet kullanımına ilişkin çocukların ve ebeveynlerin farklı tutumlara sahip olması dikkat çekicidir. Buna göre öğrencilerin yarıdan fazlası (%56) internet kullanımına ilişkin bir yasak ya da kısıtlamanın olmadığını belirtirken, velilerin çoğunluğu da çocuklarının internet kullanımına yasak ya da kısıtlama getirdiklerini ifade etmektedir. Öğrencilerin interneti çoğunlukla eğlence ve oyun (%29,6) veya arkadaşlarıyla iletişim (%25) amaçlı kullandığının bulunması endişe vericidir. Sadece %13,9'u interneti öğrenme ve araştırma için kullanmaktadır.

Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu **internet üzerinden yapılan tacizi** tanıyabilmektedir ancak bazı öğrenciler, bilinen veya bilinmeyen kişilerden gelen ve uygun olmayan iletişim tacizlerini tanımakta ve tespit etmekte zorlanmaktadır. Geçen yıl içerisinde yapılan analizler, öğrencilerin çok küçük bir kısmının internet üzerinden tacize uğradığını göstermektedir. Öğretmenler ve veliler, internetten gelen taciz olaylarının farkındadır, fakat buna rağmen potansiyel dijital şiddetin doğru şekilde tanınması ve rapor edilmesine ilişkin olarak çocuklarla olumlu ve doğru iletişim kurmanın önemi oldukça büyüktür.

KİLİT ÖNERİLER

Gerçekleştirilen araştırmalara istinaden elde edilen bulgu ve neticelerden hareketle, aşağıdaki önerilerde bulunulması uygundur:

- ❖ Her üç katılımcı grubu arasında **Çocuk Hakları Sözleşmesi hususunda sürekli ve odaklanmış eğitim ve bilgilendirilme** çalışmaları devam ettirilmelidir. Eğitimler hem içerik açısından, hem de okuldaki tüm unsurların ve aynı zamanda tüm çocukların katılımı açısından kapsamlı olmalıdır. Çocukların karar alma süreçlerine katılma haklarına yönelik eğitime özel önem verilmelidir.
- ❖ Okullar ve öğretmenler, **çocuk haklarının okul bağlamında gerçekleştirilmesini sağlayan tüm mekanizmaların** yanı sıra öğrencilerin hak ihlallerini bildirme fırsatına sahip oldukları mekanizmalar hakkında çocuklara bilgi vermeli ve onları tespit etmelerini sağlamalıdır. Öğrenci haklarının ihlal edildiği durumlarda profesyonel hizmetlerin ve öğrenci ombudsmanının rolüne özel bir önem verilmelidir. Bu şekilde hareket edildiği zaman öğrenciler ve veliler, profesyonel hizmetlere duyulan güveni güçlendirmek doğrultusunda profesyonel hizmetlerin yetkinliğinin neler olduğu konusunda daha iyi bilgi sahibi olacaklardır.
- ❖ Mevcut olanlar çerçevesinde **Sözleşme ile ilgili daha tematik içeriklerin** yanı sıra diğer konularda ve serbest öğrenci etkinliklerine de yer verilmesine devam edilmelidir.
- ❖ Tüm öğretmenlerin çocuk haklarına dayalı yaklaşımının ve en iyi çözüm ilkesini uygulamanın ne anlama geldiğini bilmelerini sağlamak amacıyla, **öğretmen yetiştiren fakültelerdeki ilk eğitimin açık hususlarının** eklenmesi şarttır. Bu şekilde hareket edildiği vakit öğretmenlere yönelik prensipleri daha iyi bir şekilde uygulamaları (child rights based approach) ile çocuğun (gelecekteki) çalışmalarına ve öğretmenlik uygulamalarına olan ilgileri artacaktır.
- ❖ Eğitim ve Bilim Bakanlığı ile Devlet Eğitim Müfettişliği, **Temel Eğitim Kanunu'nun 65. maddesi hükümlerinin uygulanması üzerine** daha fazla denetim getirerek öğrenci katılımının uygulamada esas olarak uygulanmasını sağlayacak. Aynı zamanda, okullarda öğrenci temsilci makamlarının (Sınıf Başkanı, Öğrenci Parlamentosu) ve hakların korunmasına yönelik mekanizmaların (öğrenci ombudsmanı) kurulması, öğrenci Katılımı, öğrenci organizasyonu rehberi ile uyumlu ve tutarlı bir şekilde uygulanmalıdır.
- ❖ Öğrenci parlamentosunun ve öğrenci ombudsmanlığının kurulmasında **sürelili mali, teknik, danışmanlık ve diğer sistematik destek** sağlayarak, çocukların karar alma süreçlerine katılma hakkının pratikte uygulanmasında ilkokullar desteklenmelidir. Okullar bütçeleri dahilinde öğrenci parlamentosunun çalışmaları için belirli fonlar ayırabildiği gibi parlamentonun ve öğrenci ombudsmanlığının işleyişi için ayrı bir oda da ayırabilmektedir. Öğrenci parlamentosu, ilgili tüm öğrencilerin katılımına açık, dinamik bir model haline getirilmelidir.
- ❖ Çocuk haklarının desteklenmesi, korunması ve geliştirilmesi için tüm paydaşların kapasitelerini güçlendirmeyi amaçlayan programlar, eğitimler ve bir dizi diğer faaliyetler yoluyla **sivil toplum kuruluşlarıyla ortaklığın** ve okullara olan desteklerin sürdürülmesi gerekir.
- ❖ Öğrenciler ve tüm personelin Ombudsman'ın görev ve yetkileri ile ihlal edilen haklara ilişkin şikayette bulunma yöntemi ve şekli daha yakından tanınması gerekmektedir. Okulların, çocuk haklarının korunması ve çocukların okul faaliyetlerine dahil edilmesi için **Ombudsman mekanizmasından daha fazla yararlanmaları** teşvik edilmelidir.

- ❖ **Kapsayıcı Eğitim Konseptinin daha iyi uygulanması** ve okulların kapsayıcılığını güçlendirecek programlar hazırlanması amacıyla okul liderlerinin, öğretim elemanlarının, profesyonel hizmetlerin ve ebeveynlerin işbirliği yapması önerilir. Bu tür programları finanse etmek için okulların belediyeler, yerel işletmeler ve şirketlerle işbirliği yapması önerilir.
- ❖ Eğitim Geliştirme Bürosu, **şiddet alanındaki konularda öğretmenlere eğitim** vermeye devam etmelidir.
- ❖ Eğitim Geliştirme Bürosu, **her türlü şiddet, istismar ve ihmalin mağduru olan öğrencinin rapor edilmesi ve korunmasına yönelik prosedürlere ilişkin kılavuz'u** tüm okullara ve tüm paydaşlara ayrıntılı olarak sunmalıdır. Aynı zamanda Devlet Eğitim Müfettişliği, Kılavuzda belirtilen prosedürlerin uygulanmasını düzenli olarak kontrol etmelidir.
- ❖ Okullar, şiddet olaylarını düzenli olarak izlemeyi ve raporlamayı yalnızca yetkili kurumlara (belediye, Milli Eğitim Bakanlığı, Hükümet) değil, aynı zamanda genel olarak bu bulguları okulların yıllık raporlarında özel bir bölüm aracılığıyla kamuoyuna sunmayı taahhüt etmelidir.
- ❖ Çocukların İstismar ve İhmalden Korunması ve Önlenmesi Ulusal Koordinasyon Kurulu'nun yıllık raporları ve planlanan faaliyetleri, ortaya çıkma eğilimlerinin yanı sıra şiddetle başa çıkma ve şiddeti önleme yolları hakkında fikir sahibi olunabilmesi için **kamuya açık ve kolayca erişilebilir** olmalıdır.
- ❖ **İnternetteki şiddet türleri konusunda** öğrencilerde farkındalığın artırılması ve alanında uzman kişilerle iş birliği yapılarak sivil kuruluşların desteğiyle internette kişisel verilerin güvenliği ve korunmasına yönelik eğitimlerin verilmesi.
- ❖ Araştırma, bilgi ve veri üretimi ile aynılarının öğretimde kullanılması yoluyla **öğretim içeriğinin gerçekleştirilmesinde internetin daha fazla kullanılmasına** yönelik kılavuzların ve araçların oluşturulması.